

Özel Eğitime İhtiyacı Olan Bireyler İçin (0-36 ay) Erken Çocukluk Özel Eğitim Öğretim Programı: Ebeveynlerin Program ve Sürece Yönelik Deneyimlerinin İncelenmesi

Ezgi TÜRKKENT¹ , Merve ÖZER²

Öz: Erken çocukluk dönemi, çocukların öğrenmeye özellikle yatkın oldukları ve yüksek duyarlılık gösterdikleri kritik dönemlerden biri olup erken müdahale uygulamalarının da temelini oluşturmaktadır. Ülkemizde erken müdahale hizmetlerinin verilmesine yönelik çalışmalar son yıllarda artsa da bu çalışmaların yeterli olmadığı görülmektedir. Bu araştırmanın amacı; 2018 yılında MEB tarafından 0-36 aylık özel eğitime ihtiyacı olan çocuklara yönelik hazırlanan Erken Çocukluk Özel Eğitim Öğretim programından faydalanan ebeveynlerin görüşlerini belirlemek ve deneyimlerini ortaya koymaktır. Olgubilim olarak desenlenen bu araştırmada; halen programdan yararlanan üç ebeveyn ile çeşitli nedenlerle programdan ayrılmak zorunda kalan üç ebeveyn olmak üzere toplam altı ebeveynle yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler olgubilim veri analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucuna göre ebeveynlerin genel olarak erken müdahalenin önemini farkında oldukları ancak ülkemizde yürütülen erken müdahale programları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Ebeveynler yararlanmış oldukları Erken Çocukluk Özel Eğitim Öğretim Programı'nın olumlu yönleri olarak; program sayesinde çocuklarının gelişim alanlarını desteklediklerini, gelişimini takip ettiklerini, ebeveyn-çocuk etkileşimini arttırarak evde çocukları ile kaliteli vakit geçirdiklerini belirtmiştir. Ancak bazı ebeveynler, pandemi koşullarından dolayı sosyal temastan kaçınma, kuruma fiziksel açıdan ulaşmada zorluk yaşama, programın faydalı olmadığını düşünme gibi çeşitli nedenlerle programdan ayrılmak durumunda kalmıştır. Ebeveynler tarafından programın geliştirilmesi gereken yönleri ise; verilen eğitim süresinin az olması, eğitimin sürekliliğinin olmaması, eğitim sürecinde materyal desteğinin olmaması ve farklı disiplinlere ait uzmanların yer almaması şeklinde belirtilmiştir. Buradan yola çıkarak erken müdahale hizmetlerine yönelik çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Erken çocukluk, erken müdahale, ebeveyn

Early Childhood Special Education Curriculum for Individuals with Special Education (0-36 months): Examination of Parents' Experiences with the Program and Process

Abstract: Early childhood is one of the critical periods when children are particularly predisposed to learning and exhibit high sensitivity, and it is also the foundation of early intervention. Although studies on

Geliş tarihi/Received: 05.10.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 04.03.2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

* Bu çalışma 6. Uluslararası Katılımlı Ulusal Disiplinlerarası Erken Çocuklukta Müdahale Kongresinde (UDEMKO 2022) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Uzm. Öğrt., Şehit Emrah Sağaz Özel Eğitim Anaokulu, eturkkent@gmail.com, 000-0001-6308-7850

² Öğr. Gör., Anadolu Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Programı, ozermerve339@gmail.com, 0000-0002-8474-1425

Atıf için/To cite: Türkkent, E. & Özer, M. (2023). Özel Eğitime İhtiyacı Olan Bireyler için (0-36 ay) Erken Çocukluk Özel Eğitim Öğretim Programı: Ebeveynlerin program ve sürece yönelik deneyimlerinin incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 304-331. <https://doi.org/10.33711/yyuefd.1184757>

the provision of early intervention in Turkey have increased in recent years, it is known that the number of studies is not sufficient. The present study aims to determine the views and experiences of the parents who participated in the early childhood special education program developed by the Ministry of National Education in 2018 for 0-36 months old children with special needs. In the study designed with the phenomenological approach, semi-structured interviews were conducted with six parents; three of whom were current attendants of the program, and three of whom had to leave the program, and the interviews were analyzed with the phenomenological method. The findings revealed that although parents knew the significance of early intervention, they were not aware of the available early intervention programs in Turkey. Parents stated that the positive aspects of the Early Childhood Special Education program included support for children's development, monitoring of their development, and the improvement in quality time at home by increasing parent-child interaction. However, certain parents left the program for various reasons such as the pandemic and the consideration that the program was not beneficial. They stated that the program had certain aspects that needed improvement, such as the short duration, the lack of continuity and material support, and the absence of experts in various disciplines. Based on these comments, various recommendations are presented for early intervention services.

Keywords: Early childhood, early intervention, parent

Giriş

Erken çocukluk dönemi, çocukların öğrenmeye özellikle yatkın oldukları ve yüksek duyarlılık gösterdikleri kritik/hassas dönemlerden biridir. Çocukların bu dönemdeki öğrenme yaşantıları hem sağlıklı bir gelişim göstermeleri hem de uzun vadede toplumsal ve ekonomik refahları açısından oldukça önemlidir (Senemoğlu, 2018; Odom, 2018). Bu kritik gelişim dönemlerinde öğrenme fırsatları yeterince sağlanamazsa gelişimde sapmalar veya gecikmeler meydana gelebilmektedir. Bu durum aynı zamanda erken müdahale uygulamalarının da temelini oluşturmaktadır. Türkiye’de 0-3 yaş grubu çocukların gelişimsel anlamda değerlendirildiği bir çalışmada çocukların %20,9’unda gelişimsel gecikmenin olduğu görülmüştür (Gözün-Kahraman vd., 2016). Bu durum erken müdahale kavramının önemini ortaya koymaktadır. Erken müdahale; gelişimsel gecikmesi, yetersizliği veya gelişimsel riski bulunan çocuklarla ilgili çeşitli tıbbi, eğitimsel, ailevi ve sosyal sorunları çözmeyi içeren bütünlük ve çok disiplinli hizmetler bütünüdür (Yıldırım-Doğru, 2019). Temelde, 0-36 aylık (0-3 yaş) özel gereksinimli çocuklara ve ailelerine yönelik müdahaleyi kapsamaktadır (Odom ve Wolery, 2003). Erken müdahalenin amacı; biyolojik ya da çevresel risk faktörleri nedeniyle dezavantajlı durumda olan küçük çocukların fiziksel, bilişsel, dil, sosyal ve duygusal sınırlılıklarını önlemek veya en aza indirmektir (Blackman, 2002). Erken müdahale ile var olan gelişimsel yetersizliğin ortadan kaldırılması değil, çocuğun yetersizliklerinin önlenerek daha fazla kaybının olmaması ve yeterliliklerinin artırılması hedeflenmektedir (Yıldırım-Doğru, 2019). Nitekim önleyici erken müdahale programlarının erken doğmuş bebeklerin nöro gelişimlerini desteklemede ne derece etkili olduğunun araştırıldığı bir çalışmada, deney grubundaki 61 çocuk ve annesine duygu düzenleme, algısal ve bilişsel becerilerin desteklenmesine dayalı anne-çocuk müdahale programı uygulanmış ve deney grubundaki çocukların bilişsel gelişim alt ölçeklerinde daha yüksek puanlar sergiledikleri görülmüştür (Gianni vd., 2006). Başka bir çalışmada, Amerika’da sosyoekonomik olarak dezavantajlı ailelerin çocuklarına yönelik hazırlanmış olan Chicago Okula Hazırlık Projesinde (The Chicago School Readiness Project- CSRP) erken müdahale programının uzun vadeli etkileri araştırılmıştır. Erken çocukluk döneminde çocukların bilişsel ve sosyal duygusal gelişimlerini desteklemeyi amaçlayan müdahale programı, 30 hafta boyunca okul öncesi dönem çocuklarına uygulanmış ve program sonunda çocukların dil, matematik ve erken okuryazarlık becerilerinin arttığı, davranış

problemlerinin ise azaldığı görülmüştür. Bu çocuklar ergenlik dönemlerine kadar takip edilmiş ve yapılan ilk değerlendirmelerden 10-11 yıl sonra tekrar yapılan değerlendirmelerde programın, çocukların yürütücü işlevleri ve akademik başarıları üzerinde uzun vadeli olumlu etkileri olduğu bulgusuna ulaşılırken davranış problemleri üzerinde herhangi bir etkisine ulaşılammıştır (Watts vd., 2018). Nitekim çalışmalar, erken çocukluk müdahalelerinin genellikle programın tamamlanmasından hemen sonra önemli olumlu etkileri olduğunu fakat bu etkilerin müdahalenin sona ermesinden sonraki ilk birkaç yıl içinde kaybolduğunu göstermektedir (Bailey vd., 2017).

Erken müdahale hizmetlerinin başarıya ulaşmasında aile oldukça önemlidir (Aytekin ve Bayhan, 2015; Karahisar ve Değirmenci, 2015). Erken çocukluk döneminde gelişimin en güçlü ve en tutarlı yordayıcısının aile olduğu göz önüne alındığında, aile katılımının önemi anlaşılacaktır (Belsky vd., 2007; Blackman, 2002). Dolayısıyla sürece ailenin katılımı olmadan müdahalelerin başarılı olamayacağı söylenebilir.

Erken müdahale uygulamalarının temel noktası; çocuğun gelişimini ve öğrenmesini desteklemek için etkili ebeveyn-çocuk etkileşimini sağlamak, ailelerin kapasitelerini, özgüvenlerini geliştirmek ve ailelere çocukları ile birlikte oldukları zamanlarda öğretim fırsatlarını nasıl değerlendirebilecekleri noktasında rehberlik etmektir (McWilliam, 2018). Gelişimsel yetersizliği ya da gelişimi risk altında bulunan çocuklara en uygun hizmeti verebilmek için çocuğun ve ailenin ihtiyaçlarını merkeze alan disiplinler arası bir iş birliğine ihtiyaç vardır (Huang, 2007). Tek başına bir ailenin; bir eğitmen, sağlık çalışanı, terapist ya da sosyal hizmet uzmanının iş birliği ve koordinasyonu olmadan başarıya ulaşması pek olası değildir (Blackman, 2002).

Erken müdahalenin tarihsel gelişimi incelendiğinde; Avrupa’da Head Start programı ile 1960’lı yıllara dayandığı görülmektedir. Bunun dışında yurt dışında uygulanan erken müdahale programları incelendiğinde; High Scope Perry School Projesi, Chicago Çocuk-Aile Merkezi Okul Öncesi Programı, Carolina Abecedarian Projesi gibi çeşitli programlar karşımıza çıkmaktadır. Bu programların içeriği ve amaçları incelendiğinde; programların çocukların günlük yaşam becerilerini geliştirmeye yönelik çocuk odaklı stratejiler, davranış yönetimi, beslenme, barınma ve sağlık hizmetleri gibi geniş bir çerçevesinin olduğu görülmektedir (Dunst vd., 2000; Guralnick, 2011). Bu programların çocuklara, ailelere ve topluma olan kısa ve uzun vadeli faydalarına ilişkin yapılan çalışmalarda olumlu çıktılarının olduğu görülmektedir. Kısa vadeli faydaları ile ilgili beklentiler; artan bilişsel performans gibi tipik gelişim odaklı iken, uzun vadeli faydaları ise liseyi bitirme oranlarında artış ya da ekonomik bağımsızlık gibi sosyoekonomik refah odaklıdır (Blackman, 2002). Nitekim bu programlardan yararlanan çocukların sosyal becerilerinin geliştiği, uzun süre öğrenim hayatlarına devam ettikleri, akademik başarılarının yüksek olduğu, suça karışma oranlarının düşük olduğu görülmektedir (Bywater vd., 2011; Webster-Stratton vd., 2013). Özellikle uzun vadeli fayda sağlayan erken müdahale programlarının güçlü bir ebeveyn katılımına sahip olduğu ve kalıcı faydaların ise daha çok sosyal alanda olduğu görülmektedir (Blackman, 2002). Bu bağlamda odak noktası aile olmayan bir erken müdahale programının uzun vadede başarılı olma şansı oldukça düşüktür. Ayrıca elde edilen olumlu sonuçların da çok kısa bir sürede ortadan kalkması muhtemeldir (Belsky vd., 2007). Diğer yandan erken müdahale ile özel eğitime ayrılan ihtiyacın azaldığı bilinmektedir (Aytekin ve Bayhan, 2015). Erken müdahale programlarının, çocuklara sağladığı bu yararlar dışında ailelerin ebeveynlik becerilerini, özgüvenlerini geliştirdiği ve ekonomik anlamda aile bütçesine katkı sağladığı belirtilmektedir (Currie, 2000). Tüm bu faydalarının yanı sıra erken müdahale programı hazırlamak zaman, maliyet gerektiren kapsamlı bir süreçtir. Ancak maliyet- fayda analizi düşünüldüğünde faydalarının daha fazla olduğu açıktır.

Türkiye’de ise erken müdahale kavramı, son yıllarda çalışılan bir konu haline gelmiştir. Bu konuda gelişimsel yetersizliği bulunan ya da gelişimi risk altında olan çocukların tanınması ve bu çocuklara erken müdahale hizmetlerinin verilmesine yönelik çalışmaların son zamanlarda arttığı görülmektedir (Doğan ve Keskin-Baykoç, 2015; Gözün-Kahraman vd., 2016; Oran vd.,2014). Bu anlamda üniversitelerin-akademisyenlerin ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliği ile risk altında bulunan çocuklar ve aileleri için; Anne Çocuk Eğitim Programı, Ana-Baba Okulu, Baba Destek Programı, Gezici Anaokulu Projesi gibi çeşitli erken müdahale programlarının geliştirildiği görülmektedir (Kartal, 2007). Özellikle 1982 yılında bir grup akademisyen tarafından geliştirilen Erken Destek Projesi bu anlamda ilki oluşturmaktadır (Tomris ve Çelik, 2021). Ancak çeşitli programlar geliştirilse de erken müdahale alanında aileler ve kurumlar arasında iş birliğinin olmaması, ailelere yeterli desteğin verilememesi, programların sürekliliğinin sağlanamaması, yasal düzenlemelerin olmaması gibi sorunların halen devam ettiği görülmektedir (Bakkaloğlu, 2013). Bu açıdan yurt dışında uygulanan erken müdahale programları ile karşılaştırıldığında; ülkemizin yasal dayanakları olan sistemsel bir modele ihtiyaç duyduğu söylenebilir.

Özellikle gelişimsel açıdan risk altında olan çocukların erken yaşta tanınması ve gelişimine uygun yönde eğitim alması yaşamsal bir öneme sahiptir. Alan yazın incelendiğinde 0-36 aya yönelik yapılan Erken Çocuklukta Özel Eğitim çalışmalarının “erken müdahale/erken özel eğitim” olarak adlandırıldığı görülmektedir (Tomris ve Çelik, 2021). Bu açıdan bu araştırmada ele alınan ve MEB tarafından geliştirilen Özel Eğitime İhtiyacı Olan Bireyler İçin Erken Çocukluk Özel Öğretim Programı, 0-36 aylık çocukları ve ailelerini hedef aldığı için bir erken müdahale programı olarak düşünülebilir. Erken Çocukluk Özel Öğretim Programının uygulama şekli incelendiğinde; program çocuğun gelişim düzeyine uygun uygulamalar ile birlikte, bu sürecin evde aile tarafından devam ettirilmesine ve uygulamaların kurumda eğitimci ya da uzman tarafından desteklenmesine dayanmaktadır. Programın içeriğinde; bilişsel, alıcı dil, ifade edici dil, kaba motor, ince motor, sosyal-duygusal ve uyumsal beceriler olmak üzere sekiz gelişim alanı bulunmaktadır. Programın yapısı incelendiğinde; gelişim alanları ile ilişkili olduğu için dengeli ve bütünsel, bireysel farklılıklara uygun olduğu için esnek, kazanımları gerçekleştirmede oyun etkinliklerine yer verdiği için oyun ve etkinlik temelli olduğu, ev ve kurum merkezli uygulandığı ve anne-çocuk- eğitimci arasındaki etkileşime dayandığı görülmektedir (MEB, 2018).

Temiz ve Akman (2015) tarafından erken müdahale programlarına yönelik yapılan çalışmaların daha çok öğretmen, ebeveyn, sağlık çalışanı gibi çeşitli paydaşların konu ile ilgili algılarını belirlemeye, görüşlerini almaya yönelik yapıldığı belirtilmektedir. Ayrıca Head Start, High Scope Perry School, Carolina Abecedarian, PORTAGE gibi erken müdahale programlarının etkililiğini değerlendiren çalışmalar da bulunmaktadır (Akoğlu ve Şipal, 2012; Anderson, 2012; Heckman ve Karapakula, 2019; Lien- Thorne ve Kamps, 2005; Ramey, 2019; Welterlin, 2009). Özellikle otizmlili çocuklar ve erken müdahale programlarını inceleyen (Camarata, 2014; Glynne-Owen, 2010; Kasari, 2002) çalışmalar yoğunluktadır. Yurt içi alan yazın incelendiğinde ise erken çocukluk eğitiminde erken müdahale konulu çalışmaların akademisyen (Temiz ve Akman, 2015), öğretmen adayları (Akman vd., 2018; Hayta vd., 2019; Yumuş ve Tanju, 2015) okul öncesi öğretmeni (Doğaroğlu ve Bapoğlu-Dümenci, 2015; Kardeş ve Akman, 2020) gibi çeşitli paydaşların görüşlerini alan çalışmalar olduğu görülmektedir. Çeşitli amaçlarla geliştirilmiş Küçük Adımlar (Meral vd., 2011; Sucuoğlu- Nimet vd., 2014; Yücesoy- Özkan ve Sucuoğlu, 2011), Anne Çocuk Eğitim Programı (Kartal, 2007), Keyhole (Yazıcı, 2018), Başarıya İlk Adım (Çelik vd., 2016; Karaoğlu, 2011) gibi erken müdahale programlarını değerlendiren çalışmalar olduğu görülmektedir. Bunun dışında araştırmacılar tarafından geliştirilen ve etkililiği değerlendirilen çeşitli erken müdahale programları bulunmaktadır (Aytekin, 2014; Çelebioğlu-Morkoç, 2011;

Doğan, 2012; Tomris, 2019). Ancak, alan yazında bu eğitim programını değerlendiren herhangi bir çalışmanın bulunmaması, araştırmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Özellikle programın başarıya ulaşmasında kilit öge olan ebeveynlerden programa ve sürece ilişkin görüş alınmasının programı iyileştirme noktasında program geliştiricilere ve uygulayıcılara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı; 0-36 aylık özel eğitime ihtiyacı olan çocuklara yönelik hazırlanan Erken Çocukluk Özel Eğitim Öğretim programından faydalanan ebeveynlerin görüşlerini belirlemektir. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin erken çocukluk özel eğitim birimine dahil olma ve devam etme sürecine ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin erken çocukluk özel eğitim birimine dahil olma ve devam etme sürecine ilişkin deneyimleri nelerdir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim kullanılmıştır. Olgubilim deseninde kişilerin; algılarına, deneyimlerine, olaylara bakış açılarına ve anlamlandırmalarına odaklanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Olgubilim çalışmalarında amaç genellenebilir sonuçlar ortaya koymak değildir. Amaç; deneyimlerin altında yatan derin anlamları keşfetmektir (Baş ve Akturan, 2017). Bu araştırmada Erken Çocuklukta Özel Eğitim ve Öğretim Programına dahil olan ebeveynlerin programa ilişkin görüşleri ve sürece ilişkin deneyimleri ele alındığından olgubilim tercih edilmiştir.

Çalışma Grubu

Olgubilim çalışmaları, olguya ilişkin deneyimleri sorgulayarak deneyimin özüne ulaşmaya çalışıldığından olguyu yaşamış ya da yaşamakta olan kişiler, araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır (Ersoy, 2017). Bu araştırmanın çalışma grubu belirlenirken amaçlı örnekleme yollarından ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme, önceden belirlenen ve belli ölçütleri karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Büyüköztürk vd.,2022; Patton, 2014). Bu bağlamda ölçüt olarak; Erken Çocukluk Özel Eğitim Öğretim Programından yararlanma durumu belirlenmiştir. Olgubilim çalışmalarında katılımcı sayısının çokluğu yerine elde edilen verinin niteliğine odaklanıldığı için çalışma grubu 3 ile 10 arasında değişmektedir (Creswell, 2014). En belirgin kriter, katılımcının incelenen durumla ilgili deneyimidir (Korstjens ve Moser, 2018). Bu nedenle araştırmada Erken Çocukluk Özel Eğitim Öğretim Programı'ndan halen yararlanan üç ebeveyn ve programdan ayrılmak durumunda kalan üç ebeveyn olmak üzere toplam altı ebeveynle araştırma yürütülmüştür. Araştırmaya katılmadan önce ebeveynlere Ebeveyn Gönüllü Katılım Formları verilmiş ve formları okuyup imzalamaları istenmiştir. Araştırmaya katılan ebeveynlere, farklı kod isimler verilerek etik ilkesine dikkat edilmiş ve ebeveynlerin kimlikleri gizli tutulmuştur. Araştırmaya katılan ebeveynlerin kişisel bilgileri Tablo 1.'de verilmiştir.

Tablo 1

Ebeveynlerin Kişisel Bilgileri

Ebeveyn	Yaş	Eğitim Düzeyi	Meslek	Programdan yararlanma süresi (ay)	Çocuğun yetersizlik türü	Çocuğun yaşı (ay)	Çocuğun tanı konma yaşı (ay)
Yekta	43	Ön lisans	Güvenlik Görevlisi	1.5	Gelişim geriliği ve bedensel yetersizlik	30	3
Öznur	47	İlkokul	Ev hanımı	6	Down Sendromu	29	Doğum öncesi
Ebrar	38	Ön lisans	Gıda teknikeri	7	Gelişim geriliği	35	28
Gülay	28	Ön lisans	Turizm otel işletmecisi	12	Down sendromu	24	Doğum
Sevda	41	Lise	Ev hanımı	2	Down sendromu	30	Doğum
Nihal	32	Lisans	Öğretmen	3	Down Sendromu	16	Doğum

Tablo 1. incelendiğinde araştırmaya beş anne, bir baba olmak üzere toplam altı ebeveyn katılmıştır. Ebeveynlerden Nihal, Sevda Hanım ve Yekta Bey programdan ayrılmak zorunda kalırken Öznur, Ebrar ve Gülay Hanım programa halen devam etmektedir. Ebeveynlerin Özel Eğitime İhtiyacı Olan Bireyler İçin (0-36 ay) Erken Çocukluk Özel Eğitim Öğretim Programından yararlanma süreleri incelendiğinde sürenin 1.5 ay ile 12 ay arasında değiştiği görülmektedir. Programdan yararlanan çocukların yaş aralıklarının ise 16-35 ay arasında değiştiği, çocukların

çoğunlukla Down Sendromlu olduğu, çocuklardan üçünün doğumda, birinin doğum öncesinde, ikisinin ise doğum sonrasında tanı aldığı ebeveynler tarafından belirtilmektedir.

Veri Toplama Aracı ve Veri Toplama Süreci

Olgubilim çalışmalarında başlıca veri toplama tekniği derinlemesine yapılan görüşmelerdir (Christensen vd., 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2018). Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan iki ayrı yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, konuşma boyunca farklı sorularla konunun genişlemesine, konu hakkında yeni başlıkların oluşmasına fırsat verdiği için tercih edilmiştir (Merriam, 2015). Görüşme soruları hazırlanırken programa halen devam eden ebeveynler için 6 açık uçlu soru kullanılmış, programdan ayrılan ebeveynler için ise 5 açık uçlu soru kullanılmıştır. Bu forma diğerinden farklı olarak “Dahil olduğunuz ve sonradan ayrıldığınız programın daha iyi işlemesine yönelik neler önerirsiniz?” sorusu eklenmiştir. Görüşme sorularının anlaşılabilirliğini sağlamak için biri nitel araştırma yöntemlerinde uzman, diğer ikisi özel eğitim alanında uzman olmak üzere toplam üç alan uzmanının görüşleri alınmıştır. Uzmanların görüşleri doğrultusunda Kişisel Bilgi Formunda yer alan çocuğunuzun engel türü ifadesi yetersizlik türü olarak değiştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda ise çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler “Devletin özel gereksinimli bireyler için hazırladığı erken çocukluk dönemi/ erken müdahale programlarına ilişkin ne/neler biliyorsunuz?” sorusu “Devletin özel gereksinimleri olan bireyler için hazırladığı erken çocukluk dönemi/ erken müdahale programları hakkında neler söyleyebilirsiniz?”, sorusu “Devletin erken müdahale konusundaki politikalarını ve uygulamalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?” şeklinde örneklendirilebilir. Ayrıca uzman görüşleri doğrultusunda “Siz bir erken müdahale programı geliştirecek olsanız, bu programda olması gereken özellikleri nasıl açıklarsınız?” ve “Gelecekte hazırlanacak olan erken müdahale programlarına yönelik neler önerirsiniz?” soruları eklenmiştir.

Veri toplama sürecine başlamadan önce Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan 07.04.2022 tarihinde 299413 protokol numarasıyla gerekli izinler alınmıştır. Görüşme öncesi, ses kaydı alınacağına dair ebeveynlerin izinleri alınmış ve onam formlarını doldurmaları istenmiştir. Görüşmeler, nitel araştırma yöntemlerine ilişkin hem teorik hem pratik bilgi sahibi olan araştırmacı tarafından 23.04.2022-1.05.2022 aralıklarında kurumun müdür odasında ebeveynlere uygun saatlerde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Ancak bir ebeveyn, kuruma gelemeyeceğini ifade ettiği için görüşme çevrimiçi ortamda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler en az 19, en çok 59 ortalama ise 31 dakika sürmüştür. Sorular anlaşılmadığında ya da katılımcılar konudan uzaklaştığında; “Başka ne olabilir?”, “Biraz daha konuyu açabilir misiniz” şeklinde sonda sorulara yer verilerek daha derin bilgiye ulaşılmaya çalışılmıştır. Yapılan görüşmeler ses kaydı ile kaydedilmiş ve görüşmelerin ardından ses kayıtları dinlenerek yazıya aktarılmıştır. Ses dökümleri araştırmacılar tarafından birer kez dinlenmiş ve araştırmacılar tarafından kontrol edilmiştir. Eksik ya da yanlış yazılan kısımlarda gerekli düzeltmeler yapılarak dökümlere son hali verilmiştir.

Veri Analizi

Olgubilim çalışmalarında veriler analiz edilirken; odaklanılan olguyu tanımlamak, algıları anlamları ve deneyimleri ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu olgubilim çalışmasında Erken Çocukluk Özel Eğitim Öğretim programından yararlanan ebeveynlerin deneyimlerinin ve bu programa ilişkin algılarının çeşitli yönlerden açıklanması

amaçlanmaktadır. Bu nedenle verilerin analizinde Moustakas'ın (1994) geliştirdiği, olgubilim analiz yönteminden yararlanılmış ve aşağıda yer alan aşamalar takip edilmiştir:

Analiz öncesi aşama:

1. *Transkriptlerin oluşturulması:* Ses kayıtlarının kelime kelimesine yazıya aktarıldığı aşamadır.
2. *Transkriptlerin doğruluğunun sağlanması:* Ses kayıtları yazıya aktarıldıktan sonra görüşmelerin doğruluğunun konuya hâkim olan biri tarafından kontrol edildiği aşamadır. Bu aşama her iki araştırmacı tarafından da sağlanmıştır.

Analiz aşaması:

3. *Önemli ifadeleri listeleme:* Araştırma amacı ile ilgili olan ve katılımcıların olguyu ilişkin deneyimlerini yansıtan ifadelerin listelendiği aşamadır. Önemli ifadeleri listelerken ifadenin deneyimi yansıtmasına ve ifadenin kuramsallaştırılmasına dikkat edilmelidir (Baş ve Akturan, 2017).
4. *Gereksiz ifadelerin elenmesi:* Kodların belirlendiği aşamadır. Kodları oluşturmadan önce ifadeleri elerken birkaç defa tekrar edilen ifadelerin aynı anlama gelip gelmediği ve deneyimi yansıtmama durumu kontrol edilmelidir.
5. *Gruplama ve kodları temalar altında toplama:* Birbiri ile ilişkili olan kodlar bir araya getirilerek temalar oluşturulur. Bu doğrultuda konu ile ilgili olarak; 65 koda ulaşılmıştır. Erken müdahale kavramına ilişkin bakış açısı ve programa ilişkin görüş ve deneyimler olmak üzere iki ana temaya ulaşılırken, programa ilişkin görüş ve deneyimler başlığı altında; erken müdahale programına ilişkin bakış açısı, programın olumlu yönleri ve programın geliştirilmesi gereken yönleri, öneriler olmak üzere üç alt temaya ulaşılmıştır.
6. *Geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarıyla kodların ve temaların son halinin verilmesi:* Kodlar ve temalar kontrol edilerek kod ve temaların açık bir şekilde ifade edilmesine, birbiriyle uyumlu olmasına dikkat edilir.
7. *Kodların ve temaların metinleştirilerek sunulması:* Geçerlik ve güvenilirliği sağlanmış kodlar ve temalara ilişkin katılımcıların görüşlerinin doğrudan alıntılar ile sunulduğu aşamadır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Bu çalışmada geçerlik ve güvenilirliği artırmak için birtakım yollar izlenmiştir. Bunlar; inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirliktir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Çalışmada inandırıcılığı sağlamak için uzman incelemesi kullanılmış ve veri toplama aracı geliştirilirken üç alan uzmanının görüşüne başvurulmuştur. Ayrıca veri toplama süreci ayrıntılı ve şeffaf bir şekilde anlatılmıştır. Araştırmanın aktarılabilirliğini sağlamak için; ayrıntılı betimleme ve amaçlı örnekleme kullanılmıştır. Bu doğrultuda ele alınan programdan yararlanan ebeveynler ile görüşme gerçekleştirilmiş, ebeveynlerden elde edilen bulgular okuyucu ile doğrudan alıntılar şeklinde paylaşılmıştır. Araştırmanın tutarlılığını sağlamak için; araştırmacılar birbirinden bağımsız kodlama gerçekleştirmiş ve kodlar, temalar ve alt temalar üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. Uzlaşma sağlanırken nicel araştırmalarda sıklıkla kullanılan Miles-Huberman formülü (Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)) kullanılmıştır. Bu formüle göre görüş birliğinin en az %80 olması beklenmektedir (Baltacı, 2017; Miles ve Huberman, 1994). Araştırmacılar arasındaki görüş birliği .86 olarak hesaplanmıştır. Araştırmanın teyit edilebilirliğini sağlamak için ise veri toplama araçları, veri analizi ve ham veri dijital ortamda muhafaza edilmiştir. Hem katılımcıların gizliliğini hem de araştırmanın etik ilkesini sağlamak için katılımcılara kod isimler verilmiştir. Sayı verme ya da isimleri kısaltma yerine kod isimler kullanmak, hem okuyuculara

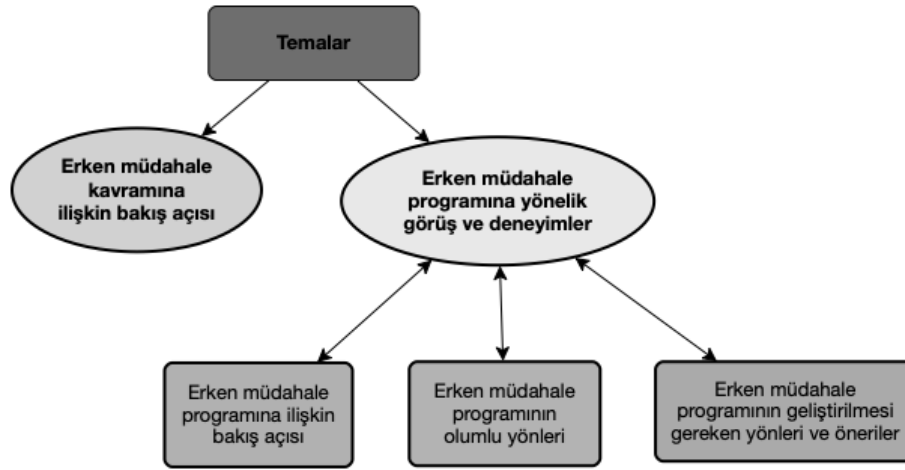
okuma kolaylığı sağlamakta hem de katılımcılar ve okuyucular arasında oluşabilecek mesafeyi azaltmaktadır (Glesne, 2013).

Bulgular

Araştırmanın veri analizi sonucunda 65 koda, iki ana tema ve üç alt temaya ulaşılmıştır. Veri analizi sonucunda ulaşılan tema ve alt temalar Tablo 2. de aşağıda yer almaktadır.

Tablo 2

Araştırma Sonucunda Ulaşılan Tema ve Alt Temalar

Tablo 2. incelendiğinde araştırma sonucunda erken müdahale kavramına ilişkin bakış açısı ve erken müdahale programına yönelik görüş ve deneyimler isimli ana temalara ulaşılırken erken müdahale programına ilişkin bakış açısı, programın olumlu yönleri, geliştirilmesi gereken yönleri ve programa ilişkin öneriler isimli alt temalara ulaşılmıştır.

Erken Müdahale Kavramına Yönelik Görüşler

Ebeveynlerin erken müdahale kavramına ilişkin bakış açıları incelendiğinde gelişimsel ve duygusal açıdan bu kavrama yaklaştıkları görülmektedir.

Erken müdahale kavramına ilişkin bakış açısı

Araştırmaya katılan ebeveynlerin erken müdahale kavramına gelişimsel açıdan yaklaştıklarında görüşlerinin benzer olduğu görülmektedir. Ebeveynler erken müdahaleyi; *gerekli, önemli, hayat kurtarıcı, fayda sağlayıcı, erken tanı, destek, eğitim, bir adım önde başlama* gibi olumlu ifadeler ile açıklamışlardır. Yekta Bey, erken müdahalenin hayat kurtardığını şöyle ifade etmiştir: “*Şimdi erken müdahale evet hayat kurtarıyor, çok önemli yani kişinin sağlığı açısından.*” Sevda Hanım erken müdahaleyi yararlı bulduğunu şöyle açıklamıştır: “*Evet çocuklara faydalı olabileceğini düşünüyorum, bir adım önde başlaması için. Çünkü daha onlar için geç kalınmaması lazım diye düşünüyorum. Biz biraz geç kaldık.*” Ebrar Hanım, erken müdahale kavramında sürdürülebilirliği vurgulamış ve şöyle demiştir: “*Tanısı. Eğitimi, tanı doğrultusunda*

yapılan eğitim ve bunun sürdürülebilirliği.” Gülay Hanım, erken müdahale ile özel gereksinimli çocukların, normal gelişim gösteren yaşlılarını gelişim açısından yakalamasına katkı sağladığını ifade etmiş ve şunları dile getirmiştir: “*Bir çocuğun daha yaşlılarıyla birebir aynı o yaşa geldiklerinde ya da okula başladıklarında aynı seviyeye ulaşabilmektir erken müdahale. Aynı seviyeye ulaşabilmek için çaba.*” Benzer şekilde Nihal Hanım ise şunları söylemiştir: “*Dora’ya en basitinden bir atı bir kuşu öğretebilmek için biz günlerce uğraşyoruz. O yüzden ne kadar erken başlarsak o kadar birazcık daha o makası kapatabiliriz diye düşünüyorum.*”

Erken müdahaleye duygusal açıdan yaklaşan ebeveynlerin bu kavramı mutlulukla ilişkilendirdiği görülmektedir. Yekta Bey bu konuda “*Erken müdahale, zamanında müdahale de kişinin hayatını kurtaracağı için işte tabii bizleri de çok mutlu edecek.*” derken Nihal Hanım bu durumu şöyle açıklamıştır: “*Bana kendimi çok iyi hissettiriyor bir şeylere erken başlamak, mutlu oluyorum.*”

Erken müdahale programlarına yönelik görüş ve deneyimler

Bu tema altında erken müdahale programlarına ilişkin bakış açısı, erken müdahale programının olumlu yönleri ve geliştirilmesi gereken yönleri, öneriler başlıklı üç alt temaya ulaşılmıştır.

Erken müdahale programlarına ilişkin bakış açısı

Erken müdahale programlarına ilişkin görüşler incelendiğinde bu konuda ebeveynlerin bilgisinin yeteri kadar olmadığı dikkat çekmektedir. Yekta Bey bu konuda “*Ya açıkçası çok fazla bir bilgin yok.*” derken benzer şekilde Sevda Hanım ise bilgisinin olmadığını şöyle dile getirmiştir: “*...çünkü hiç bilgili değildim, nereye gideceğim ne yapacağım... Hiçbir bilgin yoktu bu konuda.*” Gülay Hanım ise “*Ya bilmiyor aileler. Bak ben de bilmiyordum bir öğretmen, bir okulun müdürü beni aramasa benim böyle bir şeyden haberim olmayacaktı...*” Ebrar Hanım ise erken müdahale programına ilişkin düşüncesini şöyle dile getirmiştir: “*Yani aslında çok fazla bilgin yok yeni olduğunu biliyorum. 36 aya kadar olan çocuklar için olduğunu biliyorum.*”

Erken müdahale programının olumlu yönleri

Ebeveynler, yararlanmış oldukları erken müdahale programının olumlu yönleri olarak; *çocuğun gelişim alanlarını destekleme, çocuğun gelişimini takip etme, ebeveyn- çocuk etkileşimini artırma, evde kaliteli vakit geçirme* gibi özellikleri ifade etmiştir.

Katılımcılar erken müdahale programlarının özel gereksinimli çocukların gelişimini desteklediğini, çocuklarının da gelişimsel açıdan ilerlemeler kaydettiklerini belirtmişlerdir. Bu konu ile ilgili olarak Gülay Hanım görüşlerini şu cümlelerle belirtmiştir: “*Çünkü öğretmenin bir masadan başlayıp sevdiği bir ürünü önüne koyarak “Arda gel gel.” diyerek sana şunu vereceğim, bunu vereceğim diyerek sevdiği bir oyuncak, sevdiği bir nesne, sevdiği bir yiyeceği ona vererek o çocuğun ayakta durma süresi, fiziksel olarak gelişti.*” Yekta Bey ise düşüncesini şu cümlelerle anlatmıştır: “*Ama yani bir hafta ya da iki hafta geçmemişti yani kızım kendisi inip çıkmaya başlamıştı merdivenleri. Bu çok büyük bir gelişme, çok güzel bir gelişme.*” Öznur Hanım ise çocuğunun bu süreçte iletişim becerilerinin geliştiğini şöyle ifade etmiştir: “*Evet Elif’in iletişimi çok güzel oldu, bizimle daha her şeyin daha böyle farkında oldu. Daha güzel yapmaya başladı.*” Özellikle programın çocuğun tüm gelişim alanlarına katkı sağlaması ile birlikte sosyal gelişimine

katkı sağladığı ebeveynler tarafından vurgulanmıştır. Nihal Hanım bu konuda şunu demiştir: *“Oraya gelmesi, dışarı çıkması, sizinle iletişime geçmesi o bile bizim için çok önemli. Eve kapanmaması bile bizim için çok önemli gerçektir.”*

Nihal Hanım, erken müdahale programı ile çocuğunun gelişimini takip ettiğini ifade etmiş ve bu konuda şunu belirtmiştir: *“Dora ne kadar yol kat etmiş ya da bizim eksiklerimiz ne, kazandırmamız gereken kazanım ne. O şekilde bir takip olduğu için de Dora ne kadar yol almış onu görebiliyoruz gerçekten de.”* Benzer şekilde Sevda Hanım bu konudaki deneyimini şöyle aktarmıştır: *“Ben Yağmur’daki gelişimi az da olsa fark ediyorum, buradaki öğretmenleriyle yaşadığı süreci dolu dolu değerlendirdiklerini gördüm yani. Ben evde çocuğuma boyama ya da bir şey yaptırmayı düşünmezken daha erken olduğunu düşünürken ya da nasıl yaptırabileceğimi bilmezken öğretmenin yönlendirmesiyle onun, onu yapabildiğini gördüm.”*

Ebeveynler, erken müdahale programı ile aile içi ilişkilerinin olumlu yönde değiştiğini, çocuğun gelişimini destekleyerek evdeki süreci kaliteli geçirdiklerini ifade etmiştir. Bu konuda Ebrar Hanım *“Yani ailecek daha çok vakit geçirmeye başladık. Akşamları tabi televizyonu kapatıp üçümüz birlikte hep evde etkinlikler yapmaya çalıştık. Hafta sonları o şekilde çok dolu dolu geçti. Hep anne baba çocuk üçümüz bir arada daha çok vakit geçirdik bu sayede.”* şeklinde ifade etmiştir. Benzer şekilde Öznur Hanım bu süreçte ev- okul birlikteliğini sağladığını şu şekilde belirtmiştir: *“Ben de evde onları devamlı kızımın yapıyorum, ilgileniyorum, gayret gösteriyorum. Yani el becerileri olsun, ince motor çalışmaları olsun, konuşmalar, yürümeleler. Nasıl söyleniyorsa okulda onları bende evde yapmaya çalışıyorum.”*

Ebrar Hanım, erken müdahale programı sayesinde evdeki süreci kaliteli geçirdiğini ifade etmiş ve bu konudaki deneyimini şöyle paylaşmıştır: *“O süreçte ben Rüya ile evde ne yapabilirim, o evde birlikte geçirdiğimiz vakti nasıl dolu dolu onun için faydalı bir şekilde nasıl geçirebilirim, ben bunu bilmiyordum. Hep işte burada onu öğrendim.”* Gülay Hanım ise, bu program sayesinde programa baba katılımını sağladığını belirtmiş ve deneyimini şöyle aktarmıştır: *“Mesela hep öğretmenin uyarısıyla ben eşimi, her şeye dahil etmeyi öğrendim. Yoksa ben eşimi dahil etmeyecektim.”*

Erken müdahale programının geliştirilmesi gereken yönleri ve programa ilişkin öneriler

Ebeveynlerden üçü, erken müdahale programından farklı nedenlerden dolayı ayrılmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Nihal Hanım, erken müdahale programının çocuğu için yetersiz geldiğini düşünerek programdan ayrılmıştır. Bu konuda *“Çok hani verim alamadım ya da bize böyle çok şey olmadı. Bize çok bir şey katılmadı gibi ya da ben mi alamadım bilemedim.”* demiştir. Yekta Bey ise pandemi koşullarından dolayı programdan ayrılmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Bu konuda *“Önce pandemiden dolayı korktuk. Çocuğumuzun açıkçası başka çocuklarla temasını pek istemiyoruz. Şimdi benim kızım kalp hastası olduğu için yani enfeksiyona karşı duyarlılığı daha fazla olduğu için.”* demiş ve şunu eklemiştir: *“Tabi ki tabi ki de bakın bu programda olumsuz hiçbir yön yok. Yani ben burada eksik yapılan bir şey görmedim. Başta belirttiğim gibi bu programda belirttiğim, olumsuz söyleyebileceğim tek şey; bu binanız. Yani başka bir şey değil.”* diyerek eğitim aldıkları kurumun fiziksel koşullarının yetersiz olduğunu vurgulamıştır. Benzer şekilde Sevda Hanım ise, kuruma ulaşım noktasında zorlandığını, pandemi koşullarından dolayı programdan ayrıldığını belirtmiş ve şunu demiştir:

“Şu an pandemi dönemi var yaşıyoruz. Onların mikrop kapmaması için toplu taşıma araçları onlar için uygun değil bence. Yani ben tedirgin olarak biniyorum. Daha önceki kış aylarında da öyleydi. O yüzden kalabalık ortamda çocuğumu otobüse veya dolmuşa bindirip getirmek istemiyorum açıkçası.”

Ebeveynler, programın olumsuz yönü olarak; verilen eğitimin süresinin az olması, sürekliliğinin olmaması, materyal desteğinin olmaması ve eğitim sürecinde farklı disiplinlerden uzmanların yer almaması şeklinde ifade etmişlerdir. Gülay Hanım, ders sürelerinin arttırılması gerektiğini belirtmiştir. Bu konuda “*Ama hani saatler mesela haftada 2 saat olmasın da mesela haftanın 5 günü olsun, yarım saat olsun. En azından o çocuk bir farkındalık yaşasın.*” demiştir. Benzer şekilde Sevda Hanım şunu demiştir: “*Belki de haftada iki değil de dört saat yeterli olabilirdi ya da daha fazla üç güne yayabilirdik altı saat. Hani ne kadar talep ederlerse ben gelebilirdim Yağmur’la o saatleri. Yani süre kısıtlamaları yapmayabilirlerdi. O zaman daha çok faydalanabilirdik.*” Yekta Bey ise erken müdahale programında sürekliliğin sağlanması gerektiğini belirtmiş ve şunu demiştir: “*Bu seferde düşünsenize Eylül ayından Haziran ayına kadar burada verilen emekler o üç ay burası kapanınca boşa gitmiş gibi olur yani. Ha muhakkak kalıcı bazı şeyler oluyordur ama yani benim görüşüm bu bence on iki ay devam edebilir. Devam etmelidir.*” Diğer yandan Yekta Bey, erken müdahale programında materyal desteğine dikkat çekmiş ve şunu demiştir: “*İşte duygusal, duygusal gelişim için farklı oyuncak türleri oluyormuş, materyal türleri oluyormuş. Motor gelişim için farklı oluyormuş. Bunları bazen denk geliyor görüyoruz, öğreniyoruz bizde işte bu şekilde çeşitler olabilir.*”

Bunun dışında programın uygulandığı kuruma ilişkin fiziksel koşulların yetersizliği ve kuruma ulaşımın zor olması, erken müdahale programını uygulama sürecini olumsuz etkilemektedir. Sevda Hanım, kuruma ulaşım konusunda zorlandığını şöyle belirtmiştir: “*Dolmuşa ya da otobüsten sonra belli bir yürüme mesafesiyle geliyorum buraya. Soğuk aylarda zaten ulaşım imkânım çok zor oluyor hastalanmaması için veya yağmur, çamur, rüzgarda çocukla elverişli olmuyor.*” Benzer şekilde Ebrar Hanım, düşüncesini şöyle ifade etmiştir: “*Yani özel çocuğun haricinde beki evde başka çocukları da vardır. Bırakıp gelemiyor veya ulaşım sıkıntısı var mesela uzak. Bilmiyorum bu şekilde engelleri oluyor olabilir. Bunlara belki bir çözüm bulunsa.*” Yekta Bey ise kurumun fiziksel koşullarını yeterli bulmadığını belirtmiş ve şöyle demiştir:

“*Ama burası aslında üç dört katlı bir ev. Evden bozma bir yer, okula çevrilmiş. Yani buranın bence çok güzel bir bahçesi olması gerek. Geniş güzel bir bahçesi, oyun alanları ondan sonra çocukların içerde işte aldıkları özel eğitim aldıkları odaların, sınıfların, dersliklerin siz nasıl tabir ediyorsanız daha iyi, daha güzel olması lazım.*”

Ebrar Hanım ise programına ilişkin olumsuz bir durum görmediğini söylemiş ve bu konuda şunu demiştir: “*Beklentilerimi karşıladı. Onun için düşündüm şimdi beklentilerimi karşıladığı için yüz yüze görüşemediğimiz süreçte bile online ders yaptık. Dediğim gibi ne zaman istesem arayıp soru sorabildim. Yani daha ne beklerim ki ne bekleyebilirim bilmiyorum.*”

Ebeveynler, süreçte yaşadıkları deneyimlerden ve beklentilerden yola çıkarak erken müdahale programlarının geliştirilmesine ilişkin çeşitli önerilerde bulunmuştur. Bunlar; sosyal, psikolojik, maddi ve materyal desteğin sağlanması, aile eğitimleri ile çocuklara yönelik grup eğitimlerinin yapılması ve eğitimin disiplinler arası uzmanlar (dil terapisti, oyun terapisti, müzik eğitmeni vs.) tarafından verilmesidir.

Ebeveynlerin hepsi, erken müdahale programlarında ebeveynlere psikolojik destek sağlanması gerektiğini vurgulamıştır. Nihal Hanım, psikolojik destek noktasında “*Bir psikolojik danışman gerçekten. Anne babalar için çünkü dediğim gibi garip bir girdaba giriyorsunuz ne yapacağınızı bilmiyorsunuz.*” şeklinde görüş belirtirken benzer şekilde Ebrar Hanım “*Çok güzel olurdu bir psikolog desteği. Çünkü iletişim kuramamak insanı çok yıpratıyor. Çok yoruyor anlaşılammak.*” şeklinde açıklama yapmıştır. Sevda Hanım ise süreçteki psikolojik desteğin kendisini rahatlattığını şöyle açıklamıştır: “*Ailevi sorunlarda eşimin nasıl yardımcı olduğunu,*

olmadığını bunların bilgisini sordu ve aldı. Yani bunları bile konuşmak beni çok rahatlattı. Kafam biraz daha sakin ve boş gitmiş oldum.”

Nihal Hanım sosyal destek noktasında, bireysel derslerin yanı sıra özel gereksinimli çocukların sosyalleşmeleri için grup eğitimlerinin düzenlenmesi gerektiğini belirtmiş ve bu konudaki düşüncelerini şöyle paylaşmıştır: *“Benim en çok istediğim şeylerden birisi çocuklarımızın en çok ihtiyacı olan şey; sosyalleşmeleri. Bu konuda grup eğitimleri olabilir. Çünkü en güzel birbirlerinden öğreniyorlar. Bir araya getiriyoruz çocukları bazen ve ses çıkarmayan çocuklar bile bir araya geldiğinde sesler çıkarmaya başlıyor.”* Sevda Hanım ise *“Grup etkinliği olsun isterdim. Yani birebir çünkü çocukların sosyalleşmesi lazım. Kendi akran gruplarına nasıl davranıyor onu görmek isterdim çocukların. Öğretmenleri, aileleri de görsün ne yapılması gerektiğini aileler de bilsin.”* şeklinde görüşlerini dile getirmiştir. Benzer şekilde Gülay Hanım şöyle demiştir: *“Erken müdahalede şu mesela bireysel alıyoruz biz bunu ama daha çok yaşlılarıyla bir araya getirilerek grup eğitimleri yapılabilir.”*

Ebeveynler, erken müdahale programında maddi destek verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Maddi destek noktasında Gülay Hanım, *“Burada gelir kesimi düşük olan aileler belirlenip onlara destek verilmeli. Onların ihtiyaçları giderilmeli. İmkânı olmayan aileler için devletin bunu düşünmesi lazım, destek vermesi lazım.”* diye belirtmiştir. Öznur Hanım ihtiyaç duyduğu desteğe ilişkin görüş ve önerilerini şu şekilde açıklamıştır: *“Nasıl size söyleyeyim maddi yönden de biraz daha iyi olurdu. Gerçi çok şey değiliz. Allah’a şükür ama daha biraz imkanlarımız daha iyi olsaydı daha benim için iyi olurdu.”*

Ebeveynler, erken müdahale programlarında yer alacak uzmanların farklı disiplinlerden olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu konuda ebeveynlerden Gülay Hanım, düşüncesini şöyle açıklamıştır: *“Ama şimdi bir erken eğitim olan okullarda bana göre bir dil öğretmeni olmalı. Çünkü bir dil terapistine gidin diyor ki ne kadar erken o kadar iyi. Gerçekten ne kadar erken o kadar iyi.”* Nihal hanım ise düşüncesini şu şekilde belirtmiştir:

“Mesela hani biz nasıl farklı farklı derslere giriyoruz. Örneğin; beden eğitimi dersi var ya da müzik dersi var. Hani onlar için de küçük yaşlarda ya da grup dersleri farklı farklı alanlardan farklı uzmanlardan haftanın belirli günlerinde farklı dersleri alarak bu şekilde bir eğitim görmesini hayal ediyorum açıkçası. Niye olmasın?”

Ebrar Hanım erken müdahale programlarından tüm ebeveynlerin faydalanması gerektiğini vurgulamıştır. Bu konuda şöyle demiştir: *“...bana çok yol gösterdi. Ben bütün annelerin bundan faydalanması gerektiğini düşünüyorum. Yani çünkü eminim hepsi benim gibi ne yapacağını bilmiyor ki.”* Ancak ebeveynlerin çoğu, faydalanmış oldukları *“Özel Eğitime İhtiyacı Olan Bireyler İçin (0-36 ay) Erken Çocukluk Özel Eğitim Öğretim Programı”* na ilişkin daha önceden bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmiş ve bu programa, eğitim aldıkları özel eğitim kurumundan aranma, arkadaştan duyma gibi çeşitli yollarla dahil olduklarını ifade etmiştir. Ebrar Hanım erken müdahale programına dahil olma sürecine ilişkin ise şunları demiştir: *“Dosyamız RAM’den sonra buraya yönlendirildi. Buradan eşimi aradılar. Bu şekilde ücretsiz olarak anneye bir eğitim olacağını eşime söylediler ve ben hemen koşma koşma geldim. Çok sevinerek başladım. Bu şekilde ulaşıldı bize.”* Benzer şekilde Öznur Hanım *“...bey aradı bizi. Dedi Elif’e dedi ders vermek istiyorum. İstiyorsanız getirin, istemiyorsanız başka öğrencilerimiz var onları ararız. Ben tabi havada kaptım. İstiyordum ne kadar erken eğitim görürse o kadar iyi.”* demiştir. Gülay Hanım ise, erken müdahale programına dahil olma sürecini şöyle aktarmıştır:

“Beni bu kurumdan bu okuldan aradılar. Bir gün aradılar hatta ben dolandırıcı zannetmiştim o gün. Çünkü bilmemezlik... Hani gerçekten siz beni buldunuz. Ben sizi bulmadım o dönemde.

Benim böyle bir eğitimden de haberim yoktu. Bir an aradılar ben şaşırđım gerçekten çok mutlu oldum çocuğum adına. Ve hani şey dedim ki niye götürmeyeyim?"

Sadece bir ebeveyn programa ilişkin bilgiyi sosyal medyada gördüğünü ifade etmiştir. Bu konuda Nihal Hanım *"Evet ... internette görmüştüm. Bir takip ettiğim anne vardı."* demiştir.

Ebrar Hanım, erken müdahale programlarında uygulamalı derslerin olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu konudaki deneyimini şöyle aktarmıştır:

"Öğretmen bana diyor ki sen çocuğu yönlendirme oyununda. Ben diyorum "Hadi Rüyacım araba sürüyoruz, hadi kaşıkla işte yemek yiyoruz. Hayır bunu yapma. O ne yapmak istiyorsa, neyi oynamak istiyorsa sen onu oynayacaksın. Bu şekilde bir uygulamalı öğretmen bana gösterdi."

Ebrar Hanım, erken müdahale programının esnek saatlere göre ayarlandığını ve bu sayede programa katılabildiğini ifade etmiştir. Bu konuda şunu belirtmiştir: *"Tamamen benim buraya gelebileceğim saatlere göre ayarlandı. Çünkü çocuğu bırakabilecek bir yerim yoktu. Yeri geldi onunla birlikte geldim. Bu çok önemliydi hani bu anlamda bana kolaylık sağlanması aksi takdirde gelemeyebilirdim."*

Sonuç ve Tartışma

Ebeveynler erken müdahale kavramını *"gerekli, önemli, hayat kurtarıcı, fayda sağlayıcı, erken tanı, destek, eğitim, bir adım önde başlama"* gibi kavramlarla açıklamaktadır. Akman ve arkadaşlarının (2018) yaptıkları çalışmada okul öncesi öğretmen adayları erken müdahaleyi "kurtarıcı", "önleyici", "tıbbi müdahale" ve "fayda" şeklinde görmektedir. Tufan ve Yıldırım'ın (2013) çalışmasında ise okul öncesi öğretmenleri erken müdahalenin erken teşhis olduğunu belirtmişlerdir. Akademisyenlere göre ise erken müdahale önleyici ve zamanında müdahale olarak tanımlanmıştır (Temiz ve Akman, 2015). Benzer şekilde okul öncesi öğretmenleri ve kurum yöneticilerine göre erken müdahale, özel eğitime ihtiyacı olan bireylere yönelik geliştirilmiş programlardır (Kardeş ve Akman, 2020). Bu bağlamda alan yazındaki çalışmalardan yola çıkarak hem ebeveynlerin hem de okul öncesi öğretmen adaylarının ve öğretmenlerinin erken müdahale kavramına ilişkin görüşlerinin benzer olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan ebeveynlerin erken müdahale programlarına ilişkin yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Karahisar ve Değirmenci'ye (2015) göre ebeveynler, ihtiyaçları olmadığı sürece erken müdahale hakkında bilgi almamaktadır. Özer'in (2021) yaptığı çalışmada annelerin, çocuklarının devam ettiği özel eğitim kurumunda uygulanan erken müdahale programlarından bahsetmemesi oldukça dikkat çekici bir bulgudur. Meral ve arkadaşlarının (2011) Küçük Adımlar erken eğitim programını değerlendirdiği çalışmada ailelerin bu eğitim programından haberlerinin olmadığını, programa ilişkin reklam ve tanıtımların yaygınlaştırılması gerektiğini belirtmiştir. Temiz ve Akman'ın (2015) yaptığı çalışmada akademisyenler, erken müdahale ve eğitim programları hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmiştir. Benzer şekilde okul öncesi öğretmenleri ve kurum yöneticileri erken müdahale programları hakkında bilgi sahibi olmadıklarını belirtmiştir (Kardeş ve Akman, 2020). Bu açıdan erken müdahale programlarına ilişkin yönetici, öğretmen, ebeveyn, akademisyen gibi çeşitli paydaşların bilgilendirilmesi gerektiği önemli bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun üstesinden gelebilmek ve programlara ulaşılabilirliği arttırmak için programlara ilişkin tanıtım faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir (Kardeş ve Akman, 2020). Benzer bulgu araştırmaya katılan ebeveynler tarafından belirtilmiş ve tüm özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin programdan yararlanabilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Örneğin; Amerika'da erken müdahale hizmetleri, IDEA yasası ile güvence altına alınmış olsa bile çocukların erken müdahale hizmetlerinden yararlanma

oranı %1.2 ile % 6.5 arasında değişmektedir. 2020 verilerine göre erken müdahale hizmetlerinden yararlanan çocukların oranı 3 yaş altında sadece %3.7'dir (Schelling, 2022). Benzer şekilde Türkiye'de yoksulluk, sağlık sigortasının olmayışı gibi nedenlerle çocukların erken müdahale hizmetlerinden yararlanma oranı düşüktür (Tercan ve Bayhan, 2020). Tüm bu sonuçlar, tüm özel gereksinimli çocukların eşit bir şekilde erken müdahale hizmetlerine ulaşamadığını göstermektedir.

Araştırmada ebeveynler, erken müdahale programlarının özel gereksinimli çocukların gelişimini desteklediğini, program süresince çocuklarının gelişimsel ilerlemeler gösterdiklerini, bu sürecin ebeveyn-çocuk etkileşimini arttırdığını belirtmiştir. Alan yazın incelendiğinde erken müdahale programlarının çocuk, aile gibi çeşitli paydaşlar üzerinde olumlu etkilerinin olduğu görülmektedir. Erken müdahale programları ile annelerin çocuklarının gelişimi ve öğrenmeleri üzerinde bilgi sahibi olarak kendilerine güven duydukları ve mutlu oldukları (Özen- Tuncer, 2022; Yalçın, 2021), çocukları ile nasıl etkileşime geçecekleri konusunda daha bilinçli oldukları (Karaaslan, 2010), eşler arasındaki ilişkinin daha olumlu olduğu (Kalek, 2008), ebeveynlerin stres düzeylerinin düştüğü (Muthukaruppan vd., 2022; Tripathi, 2022; Yazıcı, 2018) öz yeterliliklerinin (Dirks ve Szarkowski, 2022) ve ebeveyn duyarlılıklarının (Benito- Gomez vd.,2022) arttığı görülmektedir. Çocuk açısından ise erken müdahale programlarıyla çocukların ince motor, kaba motor, sosyal, dil, bilişsel gelişim ve özbakım becerilerinin geliştiği (Çelebioğlu- Morkoç, 2011; Karaaslan vd, 2013; Meral vd., 2011; Özen- Tuncer, 2022), nöral bağlantılarının arttığı (Bick vd.,2019) problem davranışlarının azaldığı (Karaoğlu, 2011), sembolik oyun (Conner vd., 2014; Yazıcı, 2018) ve sosyal becerilerinin (Tripathi vd., 2022) geliştiği belirlenmiştir. Dolayısıyla erken müdahale programları ile gelişimsel açıdan yetersiz çocukların dezavantajlarının azalarak avantajlarının arttığı ve bu nedenle farklı içeriklere sahip erken müdahale programlarının geliştirilmesi gerektiği söylenebilir.

Ebeveynler, programın olumsuz yönleri olarak; verilen eğitim süresinin az olması, programın sürekliliğinin olmaması, materyal desteğinin sağlanmaması ve eğitim sürecinde farklı disipline ait uzmanların yer almaması gibi sorunları ifade etmişlerdir. Alan yazın incelendiğinde erken müdahale programlarına ilişkin olumsuz yönlerin çalışma sonuçları ile benzer olduğu görülmektedir. Meral ve arkadaşlarının (2011) Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı'na katılan ebeveynlerin programla ilgili görüşlerini değerlendirdikleri çalışmada aileler, eğitim materyallerine ulaşmada sorun yaşadıklarını, aile eğitimine ayrılan sürenin kısıtlı olduğunu, bu sürenin artarak daha bilinçli olabileceklerini vurgulamıştır. İncesoy Özdemir'in (2005) yaptığı çalışmada aile merkezli erken destek programından yararlanan aileler, doğru yönlendirmenin olmayışı, maddi zorluk, ulaşım güçlüğü gibi sorunlarla karşılaştıklarını ifade etmiştir. Özer'in (2021) yaptığı çalışmada otizmlili çocuğa sahip anneler, tıbbi tanı sonrasında ne yapacaklarını bilemediklerinden dolayı erken müdahaleye geç kaldıklarını, internet ortamında araştırma yaptıklarını, eğitim sürelerinin kısa olduğunu, kullanılan materyallerin yetersiz olduğunu ve donanımlı uzmanın olmadığını ifade etmiştir. Özellikle eğitimin kalıcılığı sağlama noktasında aile katılımının yetersiz olması büyük bir sorun teşkil etmektedir. Çünkü erken müdahale programlarının kalitesini ve başarısını; aile merkezli, işbirlikçi ve gereksinimleri karşılayıcı olması gibi çeşitli faktörler belirlemektedir (Basu vd., 2010; Özen- Tuncer, 2022). Ebeveynler süreçte çocuklarının gelişimlerini desteklemek için anne/babalık rollerinin dışında öğretmenlik rolü, hizmet sağlayıcı rolü, işbirlikçi rolü, hak savunucusu gibi çeşitli rolleri üstlenmektedir (Turnbull ve Turnbull, 2001). Özellikle erken çocukluk döneminde çocuğun büyük vaktinin ebeveynle birlikte geçtiği düşünüldüğünde ebeveynlerin öğretici rolünün önemi anlaşılacaktır. Çocuğun doğal çevresi olarak ifade edilen ev ortamının çocuğun gelişimini desteklemesi oldukça önemlidir

(Karahisar ve Değirmenci, 2015). Aytekin'in (2014) yapmış olduğu çalışmada gelişimsel yetersizliği olan çocukların ev gibi doğal ortamında desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu açıdan ebeveynlerin hem ev ortamında desteklenmesi hem de kurumdaki aile katılımının artırılması gerektiği açıktır. Benzer bulgu Kardeş ve Akman'ın (2020) yaptığı çalışmada yer almış ve erken müdahale programlarında öğretmene düşen görevin aileyi sürece dahil etmek olduğu ifade edilmiştir. Muthukaruppan ve arkadaşlarının (2022) yaptığı çalışmada ise aile temelli erken müdahale programlarının temelinde işbirlikçi hedef belirleme, bilgi paylaşımı yoluyla müdahale ve ekip koordinasyonu olduğu ifade edilmiştir. Buradan yola çıkarak aile katılımı ve aile eğitiminin erken müdahale programının vazgeçilmez bir parçası olduğu söylenebilir.

Erken müdahale çalışmalarında yaşanan bir diğer sorun ise disiplinler arası iş birliğinin yeterli olmayışıdır (Detraux ve Thirion, 2010). Erken müdahalenin disiplinler arası bir alan olduğu düşünüldüğünde fizyoterapi, odyoloji gibi pek çok farklı disiplinin çocuğun üstün yararı için iş birliği içerisinde çalışması gerektiği açıktır. Bu durum erken müdahalenin kalitesini, başarıya ulaşmasını belirlemektedir (Bricker vd., 2022). Özer'in (2021) yaptığı çalışmada anneler, kurum dışında farklı disiplinlerden alınan eğitimin çocuğa olumlu katkılar sağladığını belirtmiştir. Kardeş ve Akman'ın (2020) yaptığı çalışmaya göre erken müdahale programlarının etkili olabilmesi için; önemli faktörlerden biri paydaşlar arası iş birliğinin artması gerektiğidir. Benzer şekilde Sapiets ve arkadaşlarının (2022) yaptığı çalışmada erken müdahaleye erişimi iyileştirmenin koordineli bir yaklaşımdan geçtiği vurgulanmıştır. Bu durum, araştırmaya katılan ebeveynler tarafından da vurgulanmış ve ebeveynler erken müdahale programlarında çocukların ihtiyaçları doğrultusunda farklı disiplinlerdeki uzmanlar tarafından desteklenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Ebeveynler erken müdahale programının ve sürecin olumsuz yönlerinden yola çıkarak çeşitli öneriler geliştirmiştir. Bunlar; sosyal, psikolojik, maddi desteğin ve materyal desteğinin sağlanması, aile eğitimleri ile çocuklara yönelik grup eğitimlerinin yapılması, eğitimlerde dil terapisi, oyun terapisi gibi disiplinler arası uzmanların birlikte çalışmasıdır. Temiz ve Akman'ın (2015) yaptığı çalışmada akademisyenler, erken müdahale programlarının içeriğinde en çok çocuğa yönelik psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin olması gerektiğini vurgulamıştır. Benzer şekilde Cepdibi ve arkadaşlarının (2018) yaptığı çalışmada aileler, en çok psikolojik yardım ve sosyal desteğe ihtiyaç duyduklarını söylemiştir. Bu açıdan ebeveynlerin bu ihtiyaçlarını karşılayacak bir psikolojik destek sisteminin oluşturulması ihtiyaçtan öte bir zorunluluk halini almıştır.

Psikolojik desteğin yanı sıra ebeveynler, erken müdahale programlarının maddi destek sağlaması gerektiğini de belirtmiştir. Bertulies-Esposito ve arkadaşlarının (2022) yaptığı çalışmada araştırmacılar, erken müdahale programlarının maddi destek ve hükümet desteği ile uygulandığında yaygın bir şekilde uygulanabileceğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Keleş'in (2019) yaptığı çalışmada özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler, maddi destek vurgusunda bulunmuştur. Her özel gereksinimli çocuğa sahip ailenin benzer sosyoekonomik şartlara sahip olmadığı düşünüldüğünde, çocukların eşit şartlarda eğitim alabilmesi için ebeveynin ekonomik koşulları göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü her çocuğun kendini gerçekleştirme hakkı bulursa da tüm çocuklar bu hakka sahip olmayabilir (Myers, 1992).

Psikolojik ve maddi desteğin yanı sıra araştırmaya katılan ebeveynler, çocukların akranları ile birlikte olup sosyalleşebileceği ve akran öğretimini sağlayabilecek grup eğitimlerine dikkat çekmiş ve erken müdahale programlarında grup eğitimlerinin artması gerektiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Özer'in (2021) yaptığı çalışmada ise anneler, grup eğitiminin çocuklarına olumlu katkılar sağladığını belirtmiştir. Bu açıdan erken müdahale programları, çocukların sosyal becerilerini geliştirecek grup eğitimleri ile desteklenmelidir.

Erken müdahale; ev temelli, kurum temelli ve hem ev hem kurum temelli olmak üzere üç şekilde sunulmaktadır. Düzenli olarak kuruma giden çocuklar olabildiği gibi seyrek bir şekilde kuruma giden çocuklar da olabilmektedir (Aytekin, 2014). Bu noktada özel gereksinimli çocuk eğitim gördüğü özel eğitim kurumuna kolaylıkla ulaşabilmelidir. Araştırmaya katılan ebeveynlerin çoğunluğu kuruma ulaşmada zorlandıklarını ifade etmiştir. Benzer şekilde Özer'in (2021) yaptığı çalışmada anneler, kuruma ulaşımında servis olanaklarının artırılması gerektiğini belirtmiştir.

Broonfenbrenner'in Ekolojik kuramında ifade edildiği gibi çocuğun gelişimini doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkileyen pek çok sistem ve bu sistemlere bağlı değişkenler bulunmaktadır. Bu açıdan çocuğun gelişimini etkileyen maddi, psikolojik, sosyal destek, ulaşım, aile eğitimi gibi pek çok değişken erken müdahale programları uygulanırken dikkate alınmalıdır. Özellikle çocuğun yaşamında değişiklik yaratabilmek için ailenin ve toplumun desteğinin sağlanması gerekmektedir.

Sonuç olarak Diken ve arkadaşlarına (2012) göre Türkiye'de erken müdahale alanında sistematik bir model bulunmamaktadır. Sistematik bir erken müdahale uygulamasının olmayışı, yaşanan sorunların temelinde bulunmaktadır. Ülke çapında uygulanabilecek bir erken müdahale sisteminin oluşturulması bir zorunluluktur. Çünkü günümüzde özel gereksinimli çocuk sayısındaki artışla birlikte erken müdahale programlarına olan ilgi de artmaktadır (Keleş, 2019). Özel eğitime olan ihtiyacı azaltmak için erken müdahale alanına daha fazla önem verilmelidir. Erken müdahale programları ile ailelerin günlük yaşamda veya toplumda karşılaştığı pek çok güçlüğün ortadan kaldırılması hedeflenmektedir (Majnemer, 1998). Bu yönüyle erken müdahale programları, çeşitli amaçlara ulaşmayı hedefleyen birer eğitim programı olarak düşünülmelidir. Erken müdahale programlarının başarıya ulaşması için programın işleyişine ve geliştirilmesi gereken yönlerine odaklanılarak belli aralıklarla programlar güncellenmelidir (Kılıç, 2018). Ayrıca erken müdahale hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin birtakım politika değişikliklerine gidilmelidir. Bu açılardan mevcut çalışmanın, ebeveynlerden görüş alınarak program ve sürecin işleyişine dair bilgi sunacağı, ileride yürütülecek erken müdahale programları ile ilgili çalışmalara kaynak olacağı ve geliştirilecek erken müdahale programlarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Öneriler

MEB (2018) Özel Eğitime İhtiyacı Olan Bireyler İçin (0-36 ay) Erken Çocukluk Özel Eğitim Öğretim Programından yararlanan ebeveynlerin görüş ve deneyimleri sonucunda şunlar önerilebilir;

- Erken müdahale programlarının uygulandığı kurumlarda çocukların bütüncül gelişimi düşünülerek ergoterapi, fizyoterapi, dil ve konuşma terapisi gibi farklı disiplinlere ait uygulamalar artırılabilir.
- Erken müdahale programlarının uygulandığı kurumlarda fiziksel koşullar iyileştirilebilir ve programlar materyal desteği sunularak uygulanabilir.
- Erken müdahale programlarının uygulandığı kurumlara özel gereksinimli çocukların kolaylıkla ulaşmasını sağlayacak çeşitli önlemler alınabilir. Örneğin; sivil toplum kuruluşu, belediye gibi çeşitli kurumlarla iş birliği yapılarak çocukların ücretsiz bir şekilde okula servisle gelmesi sağlanabilir.
- Erken müdahale programlarının özellikle sosyal medya aracılığı ile bilinirliğinin artırılarak ailelerin bu programlara erişimi sağlanabilir.

- Özellikle özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin erken müdahale programlarına ilişkin bilgi ve farkındalık düzeyi artırılabilir.
- Öğretmen yetiştirme programlarında erken müdahale programları dersinin zorunlu olması sağlanabilir, erken müdahale ile ilgili çeşitli seçmeli dersler programa eklenebilir.
- Özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin konu hakkında detaylı bilgilendirilmelerini sağlayacak eğitim portalları açılabilir. Böylece ebeveynlerin psikolojik danışmanlık, eğitim gibi ihtiyaçları karşılanabilir.
- Ailelerin psikolojik destek ihtiyaçlarını karşılamak için telefon ile bir destek hattının oluşturulması ve bu hattın tüm ebeveynler tarafından bilinmesi sağlanabilir.

Etik Kurul İzin Bilgisi: Bu araştırma, Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan 07.04.2022 tarihinde 299413 protokol numarasıyla gerekli izinler alınarak yürütülmüştür.

Yazar Çıkar Çatışması Bilgisi: Bu çalışmada çıkar çatışması yoktur ve finansman desteği alınmamıştır.

Yazar Katkısı: Yazarlar makaleye eşit şekilde katkı sunmuştur.

Kaynakça

- Akman, B., Karlıdağ, İ. ve Özen, Z.Z. (2018). Okul öncesi öğretmen adaylarının erken müdahale kavramına ilişkin algıları. *Elementary Education Online*, 17(3), 1631-1643. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2018.466406>
- Akman, B. ve Kardeş, S. (2020). Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin ve kurum yöneticilerinin erken müdahale programlarına ilişkin algılarının incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 295 - 317. <https://doi.org/10.33711/yyuefd.691590>
- Akoğlu, G. ve Şipal, R. F. (2012). Düşük sosyoekonomik düzeydeki çocuklara yönelik erken müdahale yaklaşımları: Dünyadan ve Türkiyeden uygulamalar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(1), 173-184. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/48532/616005>
- Anderson, M.L. (2012). Multiple inference and gender differences in the effects of early intervention: A reevaluation of the Abecedarian, Perry Preschool and Early Training Projects. *Journal of the American Statistical Association*, 103 (484), 1481-1495, <https://doi.org/10.1198/016214508000000841>
- Aytekin, Ç. (2014). *Ev temelli erken müdahale programının geliştirilmesi: Bir vaka çalışması*. [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Aytekin, Ç. ve Bayhan, P. (2015). Erken müdahalede uygulama basamakları. *H.Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 1-14. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hsbfd/issue/7895/103942>

- Aytekin, Ç. (2016). Türkiye’de erken müdahale kavramına yönelik yapılmış lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 4(2), 115-128. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ered/issue/33224/369711>
- Bailey, D., Duncan, G.J., Odgers, C.L. & Yu, W. (2017). Persistence and fadeout in the impacts of child and adolescent interventions. *Journal of Research on Educational Effectiveness*, 10(1), 7–39. <https://doi.org/10.1080/19345747.2016.1232459>
- Bakkaloğlu, H. (2013). Ebeveynlerin gözüyle özel gereksinimli çocukların erken müdahaleden okul öncesi programlara geçiş süreci. *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 311- 327.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-14. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aeusbed/issue/30008/290583>
- Basu, S., Salisbury, C. L. & Thorkildsen, T. A. (2010). Measuring collaborative consultation practices in natural environments. *Journal of Early Intervention*, 32(2), 127-150. <https://doi.org/10.1177/105381511036299>
- Baş, T. ve Akturan, U. (2017). *Sosyal bilimlerde bilgisayar destekli nitel araştırma yöntemleri*. (3.baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Bayhan, P. ve Taştekin, E. (2015). Avrupa’da erken müdahale modelleri. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1(2), 20-29.
- Belsky, R. H., Vandell, D. L., Burhinal, M., Clarke-Stewart, K. A., McCartney, K. & Owen, M. T. (2007). Are there long-term effects of early child care? *Child Development*, 78(2), 681–701. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2007.01021.x>
- Benito- Gomez, M., Carrera, P., Zablah, F., Roben, C. & Dozier, M. (2022). Enhancing parental sensitivity in families with an evidence-based early intervention. *Papeles del Psicólogo*, 43 (2), 110-116. <https://doi.org/10.23923/pap.psicol.2988>
- Bertulies-Esposito, B., Iyer, S. & Abdel-Baki, A. (2022).The impact of policy changes, dedicated funding and implementation support on early intervention programs for psychosis. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 67(8),585-597. <https://doi.org/10.1177/0706743721106572>
- Bick, J., Palmwood, E. N., Zajac, L., Simons, R. & Dozier, M. (2019). Early parenting intervention and adverse family environments affect neural function in middle childhood. *Biological Psychiatry*, 85(4), 326-335.<https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2018.09.020>
- Blackman, J. A. (2002). Early intervention: A global perspective. *Infants Young Children*, 15(2), 11–19.
- Bricker, D. D., Felimban, H. S., Lin, F. Y., Stegenga, S. M., & Storie, S. O. (2022). A Proposed Framework for Enhancing Collaboration in Early Intervention/Early Childhood Special

Education. *Topics in Early Childhood Special Education*, 41(4), 240–252. <https://doi.org/10.1177/0271121419890683>

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2022). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (32.baskı). Pegem Akademi.

Bywater, T., Hutchings, J., Whitaker, C., Evans, C. & Parry, L. (2011). The Incredible Years Therapeutic Dinosaur Programme to build social and emotional competence in Welsh primary schools: Study protocol for a randomised controlled trial. *Trials*, 12(1), 39. <https://doi.org/10.1186/1745-6215-12-39>

Camarata, S. (2014). Early identification and early intervention in autism spectrum disorders: Accurate and effective?, *International Journal of Speech-Language Pathology*, 16(1), 1-10. <https://doi.org/10.3109/17549507.2013.858773>

Cepdibi, S., Çetingöz, D. ve Yıldırım- Doğru, S. (2018, 30 Ekim- 3 Kasım). *Yetersizliği olan çocuklar ve ailelerinin gereksinimleri*. [Sözlü bildiri]. IV. Intertanional Academic Research Congress, Antalya, Türkiye.

Christensen, L., Burke- Johnson, R. & Turner, L. (2014). *Research methods, design and analysis*. (12th ed.). Pearson

Conner, J., Kelly-Vance, L. & Ryalls, B. (2014). *A play and language intervention for two-yearold children: Implications for improving play skills and language*. *Journal of Research in Childhood Education*, 28(2), 221-237. <http://dx.doi.org/10.1080/02568543.2014.883452>

Creswell, J. (2014). Nitel yöntemler. S.B. Demir (Ed.), *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* içinde (s. 183-213). Eğiten Kitap.

Currie, J. (2000). *Early childhood intervention programs: What do we know?*. Joint Center for Poverty Research. Canada.

Çelebioğlu- Morkoç, Ö. (2011). *4-5 yaş grubu çocuklarına yönelik hazırlanan erken müdahale programının etkililiğinin belirlenmesi: Çanakkale ili örneği*. [Yüksek lisans tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

Çelik, S., Diken, H.İ., Çolak, A., Arıkan, A., Aksoy, F. ve Tomris, G. (2016). Effectiveness of the preschool version of the First Step to success early intervention program for preventing antisocial behaviors. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 16(2), 511-535. <https://doi.org/10.12738/estp.2016.2.0317>

Detraux, J. J. & Thirion, A.F. (2010). Early childhood intervention in Belgium (French speaking community): Family needs, standards and challenges. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 2 (2), 87-96. <https://doi.org/10.20489/intjecse.107961>

- Diken, İ., Bayhan, P., Turan, F., Sipal, F., Sucuoglu, B. ve Ceber-Bakkaloglu, H. (2012). Early childhood intervention and early childhood special education in Turkey within the scope of the developmental system approach. *Infants and Young Children*, 25(4), 346-353.
- Dirks, E. & Szarkowski, A. (2022). Family-centered early intervention (FCEI) involving fathers and mothers of children who are deaf or hard of hearing: Parental involvement and self-efficacy. *Journal of Clinical Medicine*, 11, 492. <https://doi.org/10.3390/jcm11030492>
- Doğan, H. (2012). *Özel öğrenme güçlüğü riski taşıyan 5-6 yaş çocukları için uygulanan erken müdahale eğitim programının etkisinin incelenmesi*. [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Doğan-Keskin, A. ve Baykoç, N. (2015). Hastanede çocuk gelişimi birimine yönlendirilen çocukların değerlendirilmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1 (2), 101-113. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/husbfd/issue/7893/103877>
- Doğaroğlu, T. ve Bapoğlu- Dümenci, S. (2015). Sınıflarında kaynaştırma öğrencisi bulunan okul öncesi öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi ve erken müdahale hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(2), 460-473. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/husbfd/issue/7893/103909>
- Dunst, C.J., Hamby, D., Trivette, C.M., Raab, M. & Bruder, M.B. (2000). Everyday family and community life and children's naturally occurring learning opportunities. *Journal of Early Intervention*, 23, 151-164. <https://doi.org/10.1177/10538151000230030>
- Ersoy, F. (2017). Fenomenoloji. A. Saban ve A. Ersoy (Ed.), *Eğitimde nitel araştırma desenleri* içinde (s.82-138). Anı Yayıncılık.
- Gianni, M.L., Picciolini, O., Ravasi, M., Gardon, L., Vegni, C., Fumagalli, M. & Mosca, F. (2006). The effects of an early developmental mother-child intervention program on neurodevelopment outcome in very low birth weight infants: A pilot study. *Early Human Development*, 82, 691-695. <https://doi.org/10.1016/j.earlhumdev.2006.01.011>
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş*. (Çev: A.Ersoy ve P.Yalçınoğlu). (5.baskı). Anı Yayıncılık.
- Glynne- Owen, R. (2010). Early intervention and autism: The impact of positivism and the call for change. *International Journal of Children's Rights*, 18, 405-416. <https://doi.org/10.1163/157181810X497431>
- Gözün- Kahraman, Ö., Ceylan, Ş.ve Korkmaz, E. (2016). 0-3 yaş arası çocukların gelişimsel değerlendirmelerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9 (2), 60-69 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mersinsbd/issue/24537/259938>
- Guralnick, M.J. (2011). Why early intervention works: A systems perspective. *Infants Young Child*, 24(1), 6-28. doi:10.1097/IYC.0b013e3182002cfe

- Heckman, J. & Karapakula, G. (2019). Intergenerational and intragenerational externalities of the Perry Preschool Project. *Nber Working Paper Series*, <https://www.nber.org/papers/w25889>
- Hayta, S., Kunt, M. ve Avcı, N. (2019). *Okul öncesi öğretmen adaylarının “erken müdahale programları” ile ilgili görüşlerinin incelenmesi*. 14. Ulusal Okul Öncesi Öğretmenliği Öğrenci Kongresi: Çocuğun Ekolojik Dünyası Özet Kitapçığı, Maltepe Üniversitesi.
- İncesoy-Özdemir, S. (2005). *Erken çocukluk döneminde gelişimsel sorunları olan çocukların özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ulaşmalarını etkileyen etmenlerin ve ulaştıkları hizmetlerin niteliğinin değerlendirilmesi*. [Tıpta uzmanlık tezi, Ankara Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Kalek, D. (2008). *The effectiveness of a family-centered early intervention program for parents of children with developmental delays ages 0 through 3*. [Doctoral dissertation]. Pepperdine University.
- Karaaslan, Ö. (2010). *Etkileşime dayalı erken eğitim programının (EDEP) gelişimsel yetersizliğe sahip çocuklar ve anneler üzerindeki etkililiği*. [Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Karaaslan, Ö., Diken, İ. H. ve Mahoney, G. (2011). The effectiveness of the responsive teaching parent mediated developmental intervention programme in Turkey A pilot study. *International Journal of Disability, Development and Education*, 58(4), 359-372. <https://doi.org/10.1080/1034912X.2011.626611>
- Karaaslan, Ö., Diken, İ.H. ve Mahoney, G. (2013). A randomized control study of responsive teaching with young Turkish children and their mothers. *Topics in Early Childhood Special Education*, 33(1), 18-27. <https://doi.org/10.1177/02711214114297>
- Karahisar, S. ve Değirmenci, G. Y. (2015). Erken müdahalede doğal çevre. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1(2), 705-708.
- Karaoğlu, M. (2011). *Başarıya İlk Adım erken müdahale programının 5-6 yaş grubu çocuklarının problem davranışlarına, sosyal becerilerine ve akademik etkinliklerle ilgilenme sürelerine olan etkisi*. [Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Kardeş, S. ve Akman, B. (2020). Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin ve kurum yöneticilerinin erken müdahale programlarına ilişkin algılarının incelenmesi. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty)*, 17(1), 295-317. <https://doi.org/10.33711/yyuefd.691590>
- Kartal, H. (2007). Erken çocukluk eğitimi programlarından Anne-Çocuk Eğitim Programı'nın altı yaş grubundaki çocukların bilişsel gelişimlerine etkisi. *Elementary Education Online*, 6(2), 234-248. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilkonline/issue/8604/107171>

- Kasari, C. (2002). Assessing change in early intervention programs for children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 32(5), 447-461. <https://doi.org/10.1023/A:1020546006971>
- Kauffman, J. M., Hallahan, D. P., Pullen, P. C. & Badar, J. (2018). *Special education: What it is and why we need it*. (2nd ed.). Routledge.
- Keleş, O. (2019). *Okul öncesi dönemde erken müdahale programları kapsamında bir kaynaştırma/bütünleştirme uygulamasına ilişkin durum çalışması*. [Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Kılıç, Ç. (2018). *Amerika'da anne-baba eğitiminde uygulanan erken müdahale programları*. *Researcher: Social Science Studies*, 6(1), 85-96.
- Korstjens, I. & Moser, A. (2018). Series: Practical guidance to qualitative research. *Part 4: Trustworthiness and publishing*, *European Journal of General Practice*, 24(1), 120-124, <https://doi.org/10.1080/13814788.2017.1375092>
- Lien- Thorne, S. & Kamps, D. (2005). Replication study of the First Step to success early intervention program. *Behavioral Disorders*, 31 (1), 18–32. <https://doi.org/10.1177/019874290503100104>
- Majnemer, A. (1998). Benefits of early intervention for children with developmental disabilities. *Seminars in Pediatric Neurology*, 5(1), 62-69.
- Meral, B.F., Özbey, F. ve Sola, C. (2011). Küçük Adımlar erken eğitim programının aile görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 25-40.
- Merriam, S. (2015). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev: S. Turan, 3.baskı). Nobel Yayıncılık.
- McWilliam, R. A. (2018). Birth to age 3: Early intervention. In B. Reichow, B. A. Boyd, E. E. Barton, & S. L. Odom (Eds.), *Handbook of early childhood special education* (pp. 75-88). Springer International Publishing.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *An expanded sourcebook: Qualitative data analysis* (2nd ed.). Sage Publications.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *Özel eğitime ihtiyacı olan bireyler için (0-36 Ay) Erken Çocukluk Özel Eğitim Öğretim Programı*. Ankara. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_10/09145213_Erkencocukluk.pdf
- Moustakas, C. E. (1994). *Phenomenological research methods*. (1st ed.). Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications.

- Mustafayev, R. (2019). *Gelişimi izleme ve destekleme rehberi uluslararası standardizasyon çalışmasının Türkiye örneğinde gelişimsel risklerin belirlenmesi*. [Tıpta uzmanlık tezi, Ankara Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Muthukaruppan, S. S., Cameron, C., Campbell, Z., Krishna, D., Moineddin, R., Bharathwaj, A., ... & Srinivasan, S. R. (2022). Impact of a family-centred early intervention programme in South India on caregivers of children with developmental delays. *Disability and Rehabilitation*, 44(11), 2410-241. <https://doi.org/10.1080/09638288.2020.1836046>
- Myers, R. (1992). *The twelve who survive*. London: Routledge.
- Odom, S. L. & Wolery, M. (2003). A unified theory of practice in early intervention/early childhood special education: Evidence-based practices. *The Journal of Special Education*, 37(3), 164-173. <https://doi.org/10.1177/00224669030370030601>
- Oran, I., Kemaloğlu, Y. K., Gökdoğan, Ç., Gündüz, B. ve Bilgin, C. (2014). İşitme kayıplı çocukların gelişimsel alanlardaki performans düzeylerinin Gazi Erken Çocukluk Değerlendirme Aracı ile incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34 (3), 563-582. <https://doi.org/10.17152/gefad.85597>
- Özen- Tuncer, Z.Z. (2022). *Dil gelişimi açısından risk altında olan çocukların ailelerine yönelik oluşturulan müdahale programının etkisinin incelenmesi*. [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Özer, M. (2021). *2-6 yaş arasında otizm spektrum bozukluğu tanılı çocuğu olan annelerin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde sunulan hizmetlere ilişkin deneyimleri*. [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (Çev: M. Bütün ve S.B. Demir, 1. Baskı). Pegem Akademi.
- Ramey, C. T. (2019). The Abecedarian Approach to full development in early childhood. In B. H. Wasik & S. L. Odom (Eds.), *Celebrating 50 years of child development research: Past, present, and future perspectives* (pp. 141–162). Paul H. Brookes Publishing Co.
- Sabuncuoğlu, M. E. ve Diken, İ. H. (2010). Early childhood intervention in Turkey: Current situation, challenges and suggestions. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 2 (2), 149-160. <https://doi.org/10.20489/intjecse.107966>
- Sapiets, S. J., Hastings, R. P., Stanford, C. & Totsika, V. (2022). Families' access to early intervention and supports for children with developmental disabilities. *Journal of Early Intervention*, 1-19. <https://doi.org/10.1177/10538151221083984>
- Schelling, B. (2022). Early intervention access and use: The impact on outcomes. *Communication Sciences and Disorders: Student Scholarship & Creative Works*. <https://digitalcommons.augustana.edu/csdstudent/9>

- Senemoğlu, N. (2018). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. (26.baskı). Anı Yayıncılık.
- Sucuoğlu- Nimet, B., Sarıca- Ayşe, D., Bakkaloğlu, H. ve Keçeli-Kaysılı, B. (2014). Paraprofesyoneller için Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı kursu: Kursiyerler ne söylüyor?. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 47(1), 377-39. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001331
- Temiz, N. ve Akman, B. (2015). Erken çocukluk döneminde erken müdahale konusunda bilim insanlarının bilgi, tanımlama ve rolleri ile ilgili değerlendirmeleri. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(2), 30-47.
- Tercan, H. ve Bayhan, P. (2020). Erken müdahale kapsamında taranan 0-72 aylık çocuklarda gelişimsel geciklemelerin dağılımı. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (22), 25-37. <https://doi.org/10.38155/ksbd.676455>
- Tomris, G. (2019). *Down sendromlu çocuğu olan ebeveynlere yönelik geliştirilen doğal öğretime dayalı erken müdahale (DÖDEM) programının ebeveyn ve çocukları üzerindeki etkililiği*. [Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Tomris, G. ve Çelik, S. (2021). Erken çocukluk özel eğitimi: Kuramsal ve yasal temeller, Dünya'daki ve Türkiye'deki son eğilimler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 23(1), 243-269. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdersisi.748893>
- Tripathi, I., Estabillo, J.A., Christine T. MoodY, C.T. & Laugeson, E. A. (2022). Long-Term Treatment Outcomes of PEERS® for Preschoolers: A parent-mediated social skills training program for children with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 52,2610–2626. <https://doi.org/10.1007/s10803-021-05147-w>
- Tufan, M. ve Yıldırım, Y. (2013). Okul öncesi öğretmenlerinin erken müdahale ve kaynaştırma kavramları hakkındaki bilgi düzeylerinin ve özel gereksinimli çocuklar için yaptıkları öğretimsel uyarlamaların incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education-CIJE*, 2 (4), 1-13. <http://cije.cumhuriyet.edu.tr/tr/pub/issue/4277/57633>
- Turnbull, A. & Turnbull, R. (2001). *Families, professionals, and exceptionality: Collaborating for empowerment* (4th Ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill/Prentice Hall.
- Watts, T.W., Gandhi, J., Ibrahim, D.A., Masucci, M.D. & Raver, C.C. (2018). The Chicago School Readiness Project: Examining the long-term impacts of an early childhood intervention. *PLoS ONE*, 13(7), <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0200144>
- Webster-Stratton, C., Reid, M. J. & Beauchaine, T. P. (2013). One-year follow-up of combined parent and child intervention for young children with ADHD. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 42(2), 251–261. <https://doi.org/10.1080/15374416.2012.723263>

- Welterlin, A. (2009). *The home teaching program: A study of The efficacy of a parent training early intervention model*. [Doctoral dissertation]. NJ:Rutgers University.
- Xu, Y. & Filler, J. W. (2005). Linking assessment and intervention for developmental/functional outcomes of premature low-birth-weight children. *Early Childhood Education Journal*, 32(6), 383-389. <https://doi.org/10.1007/s10643-005-0008-4>
- Yalçın, H. (2021). Developmentally Focused and home-based early intervention program: A case report. *OPUS-International Journal of Society Research, 18(Eğitim Bilimleri Özel Sayısı)*, 3929-3947. <https://doi.org/10.26466/opus.898096>
- Yazıcı, D. N. (2018). *Keyhole erken müdahale programının ebeveyn ve çocuk çıktıları üzerindeki etkisi*. [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (11. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım-Doğru, S.S. (2019). *Erken Çocuklukta Özel Eğitim*. (1.baskı). Vize Akademik.
- Yumuş, M. ve Tanju, E. H. (2015). Öğretmen adaylarının erken çocuklukta erken müdahaleye ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Başkent University Journal of Education, 2(1)*, 68-76. <http://buje.baskent.edu.tr/index.php/buje/article/view/25>
- Yücesoy- Özkan, Ş. ve Sucuoğlu, B. (2011). Retrospective evaluation of mothers' opinions related to the small steps early intervention program in Turkey. *International Journal of Early Childhood Special Education, 3(1)*, 88-110. <https://doi.org/10.20489/intjecse.107945>

Extended Summary

Introduction

In early childhood, early intervention is significant since it is one of the critical/sensitive periods when children are particularly disposed to learning and exhibit high sensitivity. Early intervention aims to prevent or minimize the physical, cognitive, lingual, social, and emotional limitations of disadvantaged young children due to biological or environmental risks. It was observed that studies on the provision of early intervention services in Turkey have increased in recent years. One of these studies, the Early Childhood Special Education Program for Individuals with Special Educational Needs was developed by the Ministry of National Education in 2018 for 0-36 months old children and their parents. The current study aimed to determine the views and experiences of parents who participated in the early childhood special education program for 0-36 months old children with special needs.

Method

The phenomenology method, which is a qualitative research method, was used in the current study. Phenomenological studies aim to determine individuals' perceptions, experiences, and perspectives about events, and to analyze these in depth to present a holistic perspective

(Yıldırım & Şimşek, 2018). Individuals who experienced a specific phenomenon are included in the study group, and the number of participants varies between 3 and 10 (Creswell, 2014). Six parents, three of whom still attend the program and three of whom had to leave the program, participated in the study, and the study group was assigned with purposive sampling. As a data collection tool, a parent information form and a semi-structured interview form were developed by the researchers, and the data collection tool was shaped in line with the opinions of three field experts. The data were analyzed with the phenomenological approach developed by Moustakas (1994). The authors independently analyzed the transcripts and agreed on the codes and themes.

Findings

The analysis of the participant demographics revealed that the majority had associate degrees, attended the program between 1.5 and 12 months, most of their children had a disability such as Down syndrome or developmental problems, and their disabilities were diagnosed at birth. The findings demonstrated that parents described early intervention as lifesaving, early diagnosis, and early education. Parents emphasized that they did not know much about early intervention programs in Turkey, but they considered these benefits for children; thus, number of early intervention programs should be increased in Turkey. The advantages of the Early Childhood Special Education program were that it was free of charge, the training days and hours were determined based on the work hours of the parents, education was provided by trained teachers, the children's development was monitored regularly, and parental awareness was raised, and the education had a positive impact on the parent-child interaction based on point of view of parents. Parents who had to leave the program stated that the pandemic conditions were effective in their decision. For the improvement of the program, the parents stated that psychological support, game-based activities, group activities, the presence of materials that assist children's development, practical courses as well as theoretical knowledge, and access for more parents are required. To improve the physical conditions of educational institutions, parents stated that the conditions of indoor and outdoor education environments should be improved, educational buildings should be easily accessible, and the government should provide financial support for the parents of children with special needs.

Discussion and Conclusion

The point of view of parents on early intervention demonstrated that these were similar to the literature (Akman, Karlıdağ, & Özen, 2018; Kardeş & Akman, 2020; Temiz & Akman, 2015; Tufan & Yıldırım, 2013). However, it should be noted that parents did not have adequate information about early intervention programs. According to Karahisar and Değirmenci (2015), parents were not informed about early intervention as long as they do not need it. Thus, the present study finding that parents were informed about the program by the institution, was consistent with that report. It could be suggested that the accessibility of early intervention programs could be improved by raising awareness about these programs.

Participating parents stated that the program supported the development of their children with special needs, the children exhibited positive progress during the program, and parent-child interaction improved in the Early Childhood Special Education Program. Literature review revealed that early intervention programs had positive effects on various partners such as parents and children (Conner, Kelly-Vance, Brigitte Ryalls, 2014; Çelebioğlu- Morkoç, 2011; Karaaslan, 2010; Kalek, 2008; Meral et al., 2011; Özen - Tuncer, 2022; Yalçın, 2021; Yazıcı, 2018). However,

three parents stated that they had to leave the program for different reasons such as the pandemic, difficulties of access the educational institution, and the belief that the program would not benefit their children. Parents proposed various recommendations about the program. These included further social, psychological, financial, and material support, parental training and group training for children, and the presence of interdisciplinary experts such as language therapists and game therapists working together during training. Based on the current study findings, it was observed that early intervention services in Turkey lacked a systemic approach. The development of a systematic model, state support, and revision of the early intervention programs by various partners such as teachers and parents could resolve several problems experienced in the process.